

Odzbrojení — — důležitá oblast mírové ofenzívy socialistických států

V projevech našich významných státníků a v tisku nejen socialistických států, nýbrž i v pokrokově zaměřených listech kapitalistického světa, se konstatuje v poslední době, že mezinárodní ovzduší jako celek se znatelně zlepšilo.

Toto zlepšení je patrné vzdor tomu, že pokračuje agrese USA ve Vietnamu a že stále doutná konflikt na Blízkém Východě.

V každém případě však je zlepšení mezinárodní situace výsledkem rozsáhlé mírové ofenzívy socialistických států v čele se SSSR, která vychází ze zahraničně politických závěrů XXIV. sjezdu KSČ, konkretizovaných v projevu generálního tajemníka KSČ s. Brežněva na XV. sjezdu sovětských odborů.

Mírová ofenzíva se rozvíjí ve všech oblastech zahraniční politiky, je patrná v diplomatických jednáních na různé úrovni, v mezinárodních organizacích i v setkání veřejných, zájmových a kulturních institucí všeho druhu. Zvláště výrazně se projevila v setkání představitelů evropského veřejného mínění v Bruselu v červnu t. r., kterou musel vzít na vědomí i ten nejreakčnější kapitalistický tisk.

Některé významné události, jako byla např. schůzka nejvyšších představitelů SSSR a USA v Moskvě v květnu t. r., vyvolávají však ve značné části naší veřejnosti určité názory, které mají někdy značně blízko k pacifismu. Vyvolávání ta-

kových pocitů a názorů však rozhodně není cílem naší mírové ofenzívy.

Je nutné proti nim energicky působit a neustále zdůrazňovat, že v mírové koexistenci jde o formu třídního boje. Je nutné poukázat na to, že socialistické státy budou nadále všemožně podporovat národně osvobozené hnutí kdekoli na světě, nevynechají žádnou příležitost k podpoře komunistických stran v kapitalistických státech a dělnického hnutí vůbec, zkrátka bude morálně i materiálně podporovat pokroková hnutí až do konečného vítězství socialistických idejí. Vládnoucí komunistické strany si plně uvědomují, že i když o vývoji ve směru k socialismu je již dnes v podstatě rozhodnuto, přesto budou vyvíjet značné úsilí k urychlení tohoto trendu.

V každém případě však je mírová ofenzíva socialistických států umožněna především díky mohutnému obrannému potenciálu a takovému poměru sil, který činí globální dobrodružství pro hlavní imperialistické mocnosti neefektivním, nezaručujícím očekávaný výsledek. A tento očekávaný výsledek je v podstatě týž, jako byl za intervence v letech 1918—21 a při rozpoutání 2. světové války — totiž mocensky vyřadit oporu světového socialismu — Sovětský svaz a v současných podmínkách vytvořit příznivou situaci pro mocenský zvrat i v ostatních socialistických státech.

Jedním z nejmarkantnějších a nejtrvalejších výrazů mírové ofenzivy socialistických států v čele se SSSR je úsilí, vynakládané prakticky již po dvě desetiletí v oblasti odzbrojení.

Právě doba trvání a nepolevující intenzita v této oblasti má však i negativní aspekt ve veřejném mínění. Lidé si zvykli na to, že jednání o odzbrojení pokračuje a nevěnuje mu takovou pozornost, jakou by si zasloužilo.

Často se projevují dva extrémní názory; jeden z nich má cynické zabarvení a považuje jakékoli jednání za zbytečnou ztrátu času. Druhý krajní názor se vyznačuje přehnaným optimismem, má blízko k pacifismu a očekává, že v brzké době dojde k všeobecnému a úplnému odzbrojení a k jakémusi druhu všeobecného sbratření bez ohledu na třídní rozdíly. Oba názory je nutné potírat a poukazovat na reálné možnosti v dané oblasti s uvážením současného stavu a vývoje situace v Evropě i ve světě.

Kde je tedy realita odzbrojení? Na tuto otázku můžeme odpovědět pouze určitou analýzou kvantitativní a kvalitativní stránky problému.

Především je nutné vidět, že odzbrojení je dnes jednou z důležitých oblastí, projednávaných na mezinárodním fóru na různých úrovních.

Problémy odzbrojení jsou hlavní náplní činnosti 1. výboru Valného shromáždění OSN, jsou na pořadu přípravy konference o evropské bezpečnosti a spolupráci, jsou obsahem pokračujících rozhovorů o omezení strategických zbraní mezi SSSR a USA, projednává je ženevský Výbor pro odzbrojení a budou zřejmě i hlavní náplní celosvětové odzbrojovací konference, o jejíž svolání usiluje Sovětský svaz a všechny socialistické státy.

Přitom nemůžeme říci, že by úsilí o odzbrojení nemělo žádné konkrétní výsledky. Stačí vzpomenout mezinárodních smluvních aktů, uzářených v posledních letech. Jde např. o

- smlouvu o nešíření jaderných zbraní,
- smlouvu o zákazu zkoušek jaderných zbraní na zemském povrchu a v atmosféře,
- smlouvu o zákazu umísťování jaderných zbraní na dně moří a oceánů a v jejich podzemí,
- smlouvu o zákazu vývoje, výroby a skladování bakteriologických (biologických) zbraní a toxinů.

Všechny tyto smlouvy jsou výsledkem velmi úporného jednání ve Výboru pro odzbrojení v Ženevě, který pracuje v podstatě od r. 1960. Jeho složení — původně

10 delegací paritně složených z představitelů socialistických a kapitalistických států se stalo po letech vývoje celosvětově reprezentativním v počtu 25 delegací (fakticky 24 pro neúčast Francie), které zastupují všechny hlavní kontinenty i mocenská uskupení. Tento výbor skoro každý rok vypracovává návrh určité smlouvy v oblasti odzbrojení, která se pak zpravidla stává mezinárodním smluvním aktem.

Můžeme tedy konstatovat, že Výbor, v němž je zastoupena i ČSSR, vykonal v oblasti odzbrojení kus dobré práce i když nebyl s to dosáhnout svého hlavního cíle, tj. vypracování použitelné smlouvy o všeobecném a úplném odzbrojení. Tento úkol nebyl splněn pro naprosto nekonstruktivní přístup USA a jejich evropských spojenců a zůstal ve stavu dvou předložených návrhů na všeobecné a úplné odzbrojení, tj. návrhu SSSR na jedné a návrhu USA na druhé straně. Kromě toho byly předloženy i návrhy jiných států, které se však nestaly předmětem seriózního jednání.

Roky 1971 a 1972 znamenaly do značné míry oživení práce Výboru, a to především v oblasti biologických a chemických zbraní. Jednání o přípravě smlouvy, zakazující použití těchto zbraní, vycházela z impulsů veřejného mínění, jehož tlaky našly svůj konkrétní výraz i na Valném shromáždění Organizace spojených národů v letech 1969 a 1970.

Na veřejnosti se totiž projevuje určitý spontánní odpor proti těmto druhům zbraní, datující se již z minulosti. Vychází z názoru, že jde o nečestný, podlý druh zbraně podle starořímského hesla: „Ne jedem, ale zbraní se vedou války“.

Tlak veřejného mínění by však nestačil k tomu, aby jednání bylo dovedeno až ke smlouvě o zákazu aspoň biologických zbraní a toxinů. Vedly k tomu důvody velmi exaktní. V podstatě to byl názor vojenských odborníků Západu na celkovou nevýhodnost použití biologických zbraní ve válce, hlavně pak

- nemožnost prostorového vymezení účinků,
- možnost zasažení i vlastních vojsk a obyvatelstva,
- nemožnost řízení celkové účinnosti a tím kalkulační nepřesnost,
- značná problematická výroba, přesunu a výběru vhodných nosičů.

Socialistické státy původně v letech 1970–71 navrhovaly spojit zákaz biologických zbraní a toxinů se zákazem chemických zbraní všeho druhu. Vycházely z toho, že Ženevský protokol z roku 1925 již zakazuje válečné použití otravných látek a že je třeba tento zákaz doplnit for-

inou výše uvedené komplexní smlouvy ještě zákazem jejich výzkumu, výroby a skladování, popřípadě postihnout ještě otázku jejich předávání jiným státům.

Tento návrh narazil na tvrdý odpor ze strany států NATO, především pak USA, které nejen že nejsou signatáři výše uvedeného Ženevského protokolu, ale hlavně prakticky používají chemické zbraně na vietnamském bojišti. Kromě toho se zabývají rozsáhlým výzkumem, směřujícím k nalezení nových chemických látek, vhodných pro bojové použití. Tento výzkum je v poslední době do značné míry zaměřen na vývoj a výzkum nejen smrticích, ale i takových chemických látek, které přímo nezabíjejí, nýbrž na určitou dobu vyřazují a zneschopňují, nebo mají dlouhodobé účinky a vedou často i k změnám chromosomů v lidském těle a tím k ovlivňování dědičnosti.

Proto se tedy západní státy v čele s USA stavěly za oddělené projednání biologických a chemických zbraní.

Socialistické státy velmi usilovně bojovaly za svůj návrh na uzavření smlouvy o společném zákazu. Poukazovaly i na to, že např. oblast toxinů je v mnohém spojovacím článkem mezi oběma druhy zbraní. Usilovaly nejen o zákaz použití, ale i výzkumu, vývoje a skladování, dokonce i o zničení zásob.

Situace se vyhrotila natolik, že jednání hrozilo uváznout ve slepé uličce. Delegace socialistických států, vedeny snahou o dosažení konkrétních výsledků a udržení konstruktivního jednání, po důkladném rozboru situace přistoupily na návrh západních států na vypracování oddělené smlouvy o zákazu vývoje, výroby a skladování pouze biologických zbraní a toxinů a o jejich zničení. V této situaci se delegace západních států již nemohly stavět proti vlastnímu návrhu a pak tedy došlo k přijetí společného návrhu, který byl pak předložen Valnému shromáždění OSN a po kladném přijetí na jaře 1972 otevřen k podpisu v hlavních městech tří deponitárních států. ČSSR byla jedním z prvních států, které smlouvu podepsaly.

Uzavřená smlouva má jeden rys, který ji odlišuje od dosud uzavřených smluv v oblasti odzbrojení. Vylučuje totiž celou jednu oblast zbraňových systémů z praktického použití a stává se tak prvním skutečně odzbrojovacím opatřením.

Kromě zákazu vývoje, výroby a skladování biologických zbraní a toxinů obsahuje závazek zničení zásob těchto zbraní v určité, smluvně stanovené lhůtě, jakož i převedení výzkumu na mírové využití.

Navíc pak obsahuje i ustanovení nepředávání tohoto druhu zbraní jiným státům a dokonce zakazuje i inspiraci a podněcování jiných států k jejich výrobě.

Smlouva také zakotvuje právo každého účastnického státu podávat stížnost Radě bezpečnosti OSN jakmile zjistí, že některý stát porušuje závazky, vyplývající z dané smlouvy a kromě toho závazek pomoci při daném šetření, vedeném mezinárodními orgány.

Socialistickým státům se podařilo uplatnit ve smlouvě ustanovení o tom, že účastnické státy po jejím uzavření neprodleně přistoupí k jednání i o zákazu chemických zbraní. Vytvořily tím předpoklady k úspěšnému jednání i v této oblasti.

Zdůrazňují však, že přes tyto předpoklady nemůžeme očekávat rozhodující výsledky v krátké době. Již v průběhu dosavadního jednání vyplynula špatná zastíraná neochota západních mocností dospět ke konstruktivní dohodě z důvodů, uvedených již v úvodu. Z toho můžeme s pravděpodobností, hraničící s jistotou tvrdit, že západní státy budou v nelepším případě usilovat o to, aby případnou smlouvou o zákazu chemických zbraní nebyly postíženy všechny druhy zbraní, patřící do této kategorie. Je nutné tedy očekávat velmi úporné jednání s využitím tlaku veřejného mínění a vlivu současného uvolnění mezinárodního napětí s výsledkem, který v dané etapě ještě není možné odhadnout.

Zdržovací taktika západních delegací spočívá v tom, že chtějí jednání z velké části převést do tzv. expertní oblasti, vytvořit prostor pro obsáhlé detailní diskuse profesorů chemie a expertů z výroby a tím protahovat jednání do nekonečna.

V době, kdy probíhá úporné jednání v oblasti zákazu chemických zbraní, se však rýsuje již další oblast odzbrojovacích opatření — zákazu napalmu jako jedné z kategorie zbraní hromadného ničení. Tato tematika vyšla původně z připravované konvence o lidských právech v ozbrojených konfliktech, v níž socialistické státy usilovaly o větší ochranu civilního obyvatelstva a národně osvobozeného hnutí v případných i existujících konfliktech.

Otázka použití napalmu, který byl oddělen od kategorie běžných zápalných látek, se stala předmětem jednání zvláštní komise (nebo-li tzv. „panelu“) generálního tajemníka OSN, složené z expertů různých států v oblasti výzkumu, průmyslového zpracování, medicíny, mezinárodního práva i vojensví. Můžeme očekávat doporučení této komise, aby otázka na-

palmu jako zbraně hromadného ničení byla zařazena na pořad odzbrojovacích jednání.

Zkoumáme-li význam dosud uzavřených smluv a těch, jejichž uzavření — ať již v plném, nebo částečném rozsahu — je otázkou času, nutně narazíme na dvě otázky:

1. Do jaké míry můžeme počítat se závazností a skutečným dodržováním ustanovení uzavřených smluv.

2. Co z těchto smluv vyplývá pro naši další činnost v oblasti příprav k obraně státu.

Pokud jde o první otázku, je třeba vidět, že smlouva je o to účinnější, čím více států k ní přistoupí. Přitom je ovšem nutné uvážit, že účastníky smluv jsou státy s různou specifickou vahou a vlivem na světové dění. Důležité je tedy, aby se účastníky smlouvy staly vedoucí světové velmoci a hlavní průmyslové státy světa, které mají též nejvýznamnější vojenské síly. Hlavně tyto státy jsou zárukou účinnosti uzavřených smluv.

Nemůžeme zapomínat ovšem na další prvek mezinárodního práva, že každý stát má z hlediska své suverenity právo od smlouvy odstoupit za předpokladu, že považuje své svrchované zájmy za ohrožené ustanoveními příslušné smlouvy. Zásady výstupu jsou také zpravidla uvedeny v závěrečných člencích, týkajících se procedurálních otázek. Státy berou na sebe v podstatě jen takové závazky, které jsou v souladu s jejich zájmy, nebo aspoň těmto zájmům neškodí. Je tedy stále otevřená možnost, že některý účastník smlouvy za určitých podmínek odvolá své závazky v příslušné oblasti.

Na druhé straně je ovšem tlak veřejného mínění v současné době tak silný, že odstoupením např. od smlouvy o zákazu biologických zbraní by se příslušný stát stal v očích světové veřejnosti kazimírem v oblasti mezinárodních vztahů, což by mohlo zpětně poškodit jeho zájmy ve sféře politického vlivu i ekonomiky. Proto je takový jev krajně nepravděpodobný. Můžeme tedy s velkou pravděpodobností počítat s tím, že účastnické státy budou své závazky dodržovat.

Politický tlak bude účelně uplatňovat na ty státy, které dosud k uzavřeným smlouvám nepřistoupily a jsou z mezinárodně právního hlediska potencionálními poskytovateli zakázaných prostředků za předpokladu, že jejich vědeckotechnická a průmyslová základna umožňuje výrobu těchto bojových prostředků.

Při zkoumání otázky vlivu uzavřených smluv na přípravu obrany státu je třeba

především vidět, že tyto smlouvy zakazují sice určité prostředky, **nezakazují však ochranu proti nim.**

Z toho vyplývá, že sem nespadá výzkum ochranných opatření a prostředků všeho druhu, ani předpisy a výcvikové pomůcky a ochranné prostředky zavedené v ozbrojených silách.

Vždy existuje určitá — i když neveliká — pravděpodobnost porušení příslušných smluv a bylo by krajně nezodpovědné s touto možností nepočítat.

Proto v žádném případě nepřichází v úvahu rušení vědeckovýzkumných zařízení, zabývajících se otázkami ochrany hlavně proti biologickým a chemickým zbraním, jakož i experimentálních výzkumných úkolů a programů v dané oblasti.

V řádech a předpisech musíme rovněž i nadále počítat s respektováním ochranných opatření při vedení boje a operace ve všech fázích bojové činnosti vojsk.

Rovněž tak musíme jednotlivce i velitele cvičit v praktické realizaci ochranných opatření.

Na druhé straně však není účelné použití biologických a chemických prostředků zvláště výrazně zdůrazňovat a připisovat jim v soudobém vedení války význam, kterého uvedené prostředky reálně nedosahují. Určitá opatrnost bude na místě i ve vojenském — hlavně veřejně přístupném — tisku, který by měl spíš poukazovat na to, že rozhodujícím prostředkem dosažení úspěchu bojové činnosti zůstává sladěné použití všech druhů vojsk, výzbroje a bojové techniky.

V oblasti zbraní hromadného ničení se přitom v podstatě nic nemění na zásadě, že hlavním prostředkem zůstávají jaderné zbraně všeho druhu.

Uzavřená smlouva o zákazu biologických zbraní a toxinů a výše uvedené možnosti uzavření smlouvy o zákazu chemických zbraní mohou však mít velmi závažný vliv na realizaci některých opatření v oblasti civilní obrany, hlavně pak přípravy obyvatelstva k obraně vlasti a branné výchovy obyvatelstva podle usnesení předsednictva ÚV KSČ z 19. března 1971.

Půjde především o vztah obyvatelstva k těmto opatřením. Již nyní se pod vlivem některých událostí projevují určité negativní příznaky. To vyžaduje především zesílení politickovýchovné práce ve všech oblastech, která musí přesvědčivým způsobem dokázat, že zmírnění mezinárodního napětí může mít dočasný charakter a podléhat výkyvům podle situace a zájmů některých států nebo vojenskopolitických seskupení, zatímco trvalý boj v celosvětovém měřítku má trvalý charakter,

i když se nemusí projevovat vždy svoji nejostřejší formou — ozbrojeným střetnutím.

Radu dohadů v naší veřejnosti — vojenskou oblast nevyjímaje — vyvolala v oblasti odzbrojení problematika různých návrhů na snížení stavů vojsk v Evropě, která byla mimo jiné i jednou z podstatných částí projevu generálního tajemníka ÚV KSSS s. Brežněva, předneseného v Tbilisi 14. května 1971.

Tento návrh vyvolal velkou odezvu i na druhé straně, v kruzích řídicích orgánů NATO, které se ovšem hned pokusily operovat v poloze konkrétních opatření a stanovit předběžné podmínky ve smyslu

tzv. „vyváženého snížení počtů ozbrojených sil v Evropě“ („Mutual Ballanced Forces Reduction“). Samozřejmě měly na mysli kvalitativně a kvantitativně větší snížení počtů vojsk na straně států Varšavské smlouvy.

Naše stanovisko v této otázce se opírá o zásadu, že v podstatě souhlasíme s jejím projednáváním, ale až na základě dohodnutého pořadu a tak, aby projednávaná opatření nebyla na úkor žádného z účastníků. Nespojujeme tuto otázku s pořadem případné konference o evropské bezpečnosti i když zásadně nevylučujeme, že by se o ní mohlo jednat i na půdě této konference.

Z uvedeného krátkého přehledu problematiky odzbrojení, který nemůže být vyčerpávající, vyplývá, že otázky odzbrojení mají v současné době světový rozsah. Jsou předmětem prakticky všech důležitých mezinárodních jednání na bilaterálním, evropském a světovém fóru a jsou většinou výsledkem rozsáhlého diplomatického úsilí SSSR a socialistických států.

Svou příměřenou, avšak aktivní a pokrokovou úlohu zde hraje i zahraniční politika ČSSR, která přispívá svým dílem k prohloubení uvedeného úsilí všude tam, kde se k tomu naskytá příležitost. Československé delegace jak v OSN, tak ve Výboru pro odzbrojení i v přípravě konference o evropské bezpečnosti patří k nejinitiativnějším a jejich úsilí kladně hodnotí i naše nejvyšší stranické a státní orgány.

Všechna jednání se vyznačují stále markantnějšími vojenskými aspekty. Je tedy účelné, aby i náš velitelský sbor na vyšších stupních velení věnoval projednávaným otázkám odzbrojení pozornost a na podkladě správného politického přístupu z nich vyvozoval potřebné závěry pro svoji činnost v oblasti propagace, popřípadě i realizace úkolů obrany státu.

Odzbrojení je tedy jednou z dominantních otázek naší zahraniční politiky. Je jednou z forem boje za světový mír, a to nikoli z pozice slabosti, nýbrž z hlediska politicky fundované znalosti směru a intenzity lidské společnosti a jejich konkrétní aplikace v oblasti mezinárodních vztahů.

Má proto i širokou odezvu a podporu světové veřejnosti. Udržení této podpory a neustálé prohlubování úsilí v oblasti odzbrojení zůstává proto i nadále jedním z hlavních cílů zahraniční politiky socialistických států v souladu se závěry XXIV. sjezdu KSSS a jejich aplikací v usneseníh XIV. sjezdu KSČ.